

Ранньохристиянська спільнота в античному полісі

Рецензія на книгу Олексія Волчкова¹

Священник Алексей Волчков

РАННЕХРИСТИАНСКАЯ
ОБЩИНА

В АНТИЧНОМ ПОЛИСЕ

Священник Олексій Волчков розпочинає власну монографію з тези, що довгий період часу у дослідженнях ранньохристиянської церкви, великий акцент був на дослідженнях макроструктур суспільства, але починаючи з середини ХХ ст. акцент поступово змістився на дослідження мікроспільнот, чому і присвячує власне дослідження.

Монографія складається з вступної частини, трьох розділів, висновків і значної кількості різних додаткових таблиць, скорочень, літератури тощо. У вступній частині О. Волчков наводить

¹ Священник Алексей Волчков. *Раннехристиянская община в античном полисе: научное издание* — М: Издательский дом «Познание», 2019. — 256 с. ISBN 978-5-906960-81-8 Ціна: 1200 грн.

Віталій Станкевич, кандидат філософських наук, викладач Одеської богословської семінарії, пастор церкви «Відродження» (м. Одеса, Україна).

огляд основних західних і східноєвропейських досліджень, які зосереджували свою увагу на спільність античної асоціації, юдейської синагоги і християнської еклезії. Показуючи історичний крен дослідження мікроспільнот, автор показує наскільки важливо цілісно підходити до будь якого дослідження. Також варто звернути увагу, що також відбувається акцент на процес прийняття біблійними дослідниками так званого соціологічного підходу у дослідженнях Нового Завіту і раннього християнства.

У першому розділі «Внутрішнє життя приватної спільноти» автор окреслює тло зародження, розвиток і функціонування ранніх спільнот в античних полісах. Також демонструє схожість і відмінність ранньохристиянських спільнот. Для прикладу, Волчков описуючи про те, як ранні спільноти себе ідентифікували, як ставали членами громад і об'єднань, вказує на те, що члени античних спільнот, могли бути членами декількох об'єднань.

Інша ситуація була серед ранньої церкви, де, вони були членами однієї спільноти, що автор визначає як унікальність². В ранніх спільнотах проголошувалася рівність, але це не означає, що всі члени об'єднання були такими за економічним і соціальним статусом³. Автор відмічає, що ранньохристиянські спільноти були різноманітні, і наводить велику кількість аргументів, що членами таких спільнот були як бідні, так і заможні. Наводить слова Ф.Енгельса, які вплинули на світогляд багатьох поколінь, що перші християни були бідними, що не відповідає дійсності⁴.

Олексій Волчков описуючи життя і організацію ранніх християнських спільнот вказує на їх транслокальність, тобто спілкування між спільнотами⁵. В порівнянні з античними спільнотами юдейської синагоги були більш відкритими до спілкування між собою. Проте, християнські спільноти пішли ще далі, розвиваючи міжрегіональні взаємини⁶. Причиною цього, на думку автора є те, що ранньохристиянські еклезії від самого початку сприймали себе частиною одного руху⁷. Християнські еклезії хоч виділялися спілкуванням, але не потрібно думати, що на практиці церква була єдиною⁸.

² Алексій Волчков, *Раннехристиянська община в античному полісі: наукове видання* (М.: ИД «Познание», 2019), 32.

³ Волчков, 36.

⁴ Волчков, 32–37.

⁵ Волчков, 51.

⁶ Волчков, 51–52.

⁷ Волчков, 56.

⁸ Волчков, 58.

Важливим в дослідженні є питання церковної організації. На відміну від юдейських синагог, античні і християнські спільноти були демократизовані. Практично в перші два століття християнським спільнотам була чужа ідея кліру. Служителі обиралися, мали сильний духовний зв'язок із спільнотою і залежали від думки братів і сестер. Для раних отців церкви рішення спільноти – це прояв волі Божої⁹. Керівництво раних спільнот було колегіальне. В новозавітних текстах коли мова йде про керівництво спільноти завжди використовується множинна мова (апостоли, єпископа, пророки, вчителі, диякони)¹⁰. Єрусалимська спільнота керувалася «Дванадцятьма» апостолами (Дії 1:15-26) і пізніше «Семи» дияконами (Дії 6). У Антиохійській спільноті керівниками були пророки і вчителі (Дії 13:1). У спільнотах заснованих Павлом ми зустрічаємо єпископів, дияконів, старійшин, працівників¹¹. Волчков показує неоднорідність церковного керівництва в раних новозавітних текстах. І тільки більш у пізніших текстах з'являється структура, яка стала основою і сучасної градації церковних керівників (Єпископи, пресвітери і диякони). Цікавим є те, що автор припускає, що з опису характеристик єпископів в пасторських посланнях випливає, що таким може бути тільки заможна людина¹². Автор показує трансформацію єпископства від колегіального до одноосібного¹³.

В книзі описано і економічний бік раних християнських спільнот. Звичайно, що спільноти зазнали впливу з боку інших тогочасних громад. Але в порівнянні з античними спільнотами, в християнських був відсутній членський внесок. Основним джерелом підтримки були добровільні пожертви (саме на добровільності робився акцент) і пожертви патронів або покровителів церкви¹⁴.

Другий розділ присвячений функціям античних союзів. Перед кожною тогочасною асоціацією стояло три цілі: соціальна, розважаюча і релігійна. Кожен член був вільний, що давало моральне і психологічне задоволення. Успіх таких спільнот орієнтувався на те, щоб витрати на членство не перевищували те, що отримував учасник від такої спільноти.

Перша функція античних союзів це спільні трапези. Дослідники вважають, що це була ледь не найперша функція тогочасних союзів. Головний сенс полягав не тільки щоб разом задовольнити фізичну

⁹ Волчков, 70–71.

¹⁰ Волчков, 73.

¹¹ Волчков, 88–93.

¹² Волчков, 95–96.

¹³ Волчков, 98–101.

¹⁴ Волчков, 107.

потребу голоду, а щоб показати спільнотність і належність до однієї громади. Саме під час спільного поділу їжі вирішувалися самі складні питання і проводилися вибори на різні посади. Спільні трапези були притаманні не тільки античним союзам і юдейським синагогам, але і християнським спільнотам. Існувала певна диференціація. Були релігійні трапези, які були пов'язані з релігійними ритуалами чи богослужбовими практиками. Існували застілля, головна мета яких, була демонстрація єдності і рівності. Виділялися з поміж інших поїдань банкети, що критикувалися античними філософами і релігійними лідерами, адже на різних подібних заходах, окрім пафосу і наявності великої кількості їжі виникали різні суперечки. Але незважаючи на різні негативні вираження, застілля було тим, що приносило відчуття належності до чогось великого, необхідного та єдиного.

Друга функція полягала у взаємній допомозі. Спільні трапези, враховуючи відсутність будь-якої допомоги з боку тогочасної держави, були найпоширенішим проявленням взаємної допомоги, але не єдиною. Окрім запобігання бідності членів спільнот, задоволення соціальних потреб і створення позитивної атмосфери, заможні члени спільнот приймали участь у потребах бідних членів громад, які мали фінансову потребу. Християнські спільноти проявляли турботу ще з більшою ревністю, що робило їх ще більш унікальнішими.

Третя функція виражалася у похованнях. Всі спільноти римського світу переймалися похованнями мертвих. В деяких спільнотах, це було пов'язано, як пише автор з практикою поминальних обідів¹⁵. Для когось це була ледь не головна функція. Часто головним мотивом поховань для членів, було збереження пам'яті померлого. В юдейському контексті, як і нерідко в античному, поховання це була пряма відповідальність сім'ї. Якщо сам померлий не подбав про поховання і сім'я не мала можливості це зробити, то відповідальність на себе брала синагога, членом якої був померлий. У християнських спільнотах поховання мало важливе релігійне значення, де увага була зосереджена на померлому і воскреслому Христу, що давало неабияку надію для живих.

Четверта функція полягала у задоволенні релігійних потреб. Тогочасне суспільство всі практики пов'язувало з релігійністю, адже була відсутня, така зрозуміла для сучасних людей градація на секулярне і релігійне. Все що відбувалося в спільноті, це було в більшій чи меншій мірі пов'язане із задоволенням релігійних потреб.

П'ята функція античних спільнот проявлялася у збереженні взаємин і підтримці земляків. Унікальність цієї функції полягала якраз

¹⁵ Волчков, 145.

в тому, щоб допомогти подолати демографічні кризи, які пов'язані з міграцією. Членами таких громад могли бути військові, переселенці, купці. Вони зберігали функції інших спільнот. Одним із найяскравіших прикладів такого союзу є синагоги. Християнські спільноти були відкриті до всіх національностей і верств населення, але належність до однієї Батьківщини було ще більш об'єднуючим фактором.

Третій розділ книги присвячений умовам виникнення античних мікроспільнот і їх взаємодії з містом. Волчков зазначає, що поява різного типу спільнот пов'язана з кризою античного поліса¹⁶, де спільнота, як альтернатива, намагалася надолужити втрачені цінності. Останнє було причиною конфлікту. Кожна спільнота: античний союз, юдейська синагога чи християнська еклезія намагалися продемонструвати відмінність від світу міста. По цій причині імперська влада, подібно як і міська відчували опозиційний потенціал міських спільнот. Олексій Волчков представляє аналіз законодавчої бази в дискурсі непростих взаємин влади і античних колегій, союзів і спільнот, які супроводжувалися переслідуваннями і репресіями. Незважаючи на конфлікт, який виражався в певних політичних прецедентах, якщо брати різні асоціації і колегію поліса, то взаємини були, як правило безконфліктними. Будувалися на взаєморозумінні і співпраці. Якщо брати християнські спільноти, то можна виділити наступне. Сама найбільша проблема у взаєминах ранньохристиянських спільнот і античного міста, як пише Волчков, особливе неприйняття християн через дуже відмінну світоглядну позицію¹⁷. Християни часто ставали жертвами самих фантастичних пліток і звинувачень, звичайно, які не відповідали дійсності, але мали неймовірно-негативний вплив, незважаючи на чеснотність і неймовірно добродійність членів ранньохристиянських спільнот.

Міркуючи про важливість і досягнення дослідження можна виділити наступне. По-перше, книга є дуже цінною з наукового погляду, яка представляє глибокі історичні, релігієзнавчі і соціальні дослідження мікроспільнот у античному світі в дискурсі внутрішніх стосунків, основних функцій і політичних відносин. По-друге, незважаючи, що книга дуже насичена різними спеціальними термінами грецькою, латиною і англійською мовами, і те, що матеріал подається дуже концентровано, але навіть непідготовлений читач зможе зрозуміти основні наративні тези цього дослідження. По-третє, одним із найбільших здобутків книги є те, що автор постійно показує схожість ранньохристиянських спільнот з античними союзами і юдейськими

¹⁶ Волчков, 164.

¹⁷ Волчков, 195.

синагогами роблячи при цьому великий акцент на унікальності новаторських ідей і практиках християнських спільнот.

Незважаючи на всі переваги і здобутки дослідження можна відмітити слабкі сторони книги. По-перше, автор інколи використовує складну аргументацію стосовно пояснення деяких історичних деталей, які є досить зрозумілими не лише тим, хто досліджує новозавітні тексти, але просто уважно читає сам текст Нового Завіту. Наприклад про те, що ранньохристиянські спільноти, в широкому сенсі не називали себе християнами, або аргументи про соціальну рівність і боротьбу з нерівністю. Також доводиться, що серед ранньої церкви було багато заможних людей, що є відомим фактом для тих, хто є уважним до написаного в новозавітних текстах. По-друге, незважаючи на достатній акцент релігійності спільнот не вистачає ще прикладів з інших релігійних рухів.

Книга Олексія Волчкова «Ранньохристиянська спільнота в античному полісі» є досить вагомим внеском в дослідження ранньохристиянської церкви. Книга дуже збалансована і концентрована. Вона буде корисна як науковцям, які вивчають раннє християнство з історичного, богословського чи соціально-економічного погляду, так і лідерам церков, які хочуть зрозуміти витоки християнства. Рекомендується студентам богословських програм, які акцентовані на поглиблене вивчення еклезіології.